

АНАЛІЗ БЛАГОРОДНИХ МЕТАЛІВ НА МІКРОТРОНІ М-30

1В.М. Мазур, 1М.В.Стець, 2В.М.Бузаш, 1О.Б.Шпеник

¹Інститут електронної фізики НАН У, 294016, вул.Університетська, 21,

²Ужгородський державний університет, 294000, вул. Другетів, 46

На гальмівному гамма-пучку мікротрону М-30 показані можливості аналізу поліметалічних руд Закарпаття на визначення вмісту благородних металів - золота, срібла. Чутливість аналізу на вміст золота складала $\sim 2 \cdot 10^{-4}\%$ у випадку використання $(\gamma, \gamma')^m$ реакції і $1,3 \cdot 5 \cdot 10^{-5}\%$ для (n, γ) реакцій.

В зв'язку з розробкою на Закарпатті родовищ золотомістких поліметалічних руд з'явилась потреба в значній кількості аналізів на наявність в них благородних металів (золота, срібла). Не дивлячись на наявність багатьох методів визначення вмісту золота та інших елементів в рудах, була показана доцільність використання активаційного аналізу на мікротроні М-30 Інституту електронної фізики НАН України. Це викликано, з одного боку, його високою чутливістю і відносною дешевизною, а з іншого - надійністю і апробованістю наявних методик. Використання прискорювача з широким діапазоном регулювання енергії дозволяє використовувати для аналізу різноманітні реакції $(\gamma, \gamma')^m$, (γ, n) , (n, γ) . Нами були використані дві реакції-непружне розсіювання гамма-квантів із збудженням ізомерних станів та радіаційне захоплення нейтронів. На золоті і сріблі в реакції непружного розсіювання збуджуються короткоживучі ізомери ^{197m}Au , ^{107m}Ag та ^{109m}Ag з періодами напіврозпаду ($T_{1/2}$) відповідно 7,8с; 44,3с; 39,6с. Це дозволяє використати достатньо чутливий експресний і селективний метод, що ґрунтується на реакціях: $^{197}\text{Au}(\gamma, \gamma')^{197m}\text{Au}$; $^{109}\text{Ag}(\gamma, \gamma')^{109m}\text{Ag}$; $^{107}\text{Ag}(\gamma, \gamma')^{107m}\text{Ag}$.

Була використана максимальна енергія гальмівного випромінювання 9,0 МеВ. Середній струм прискорених електронів, котрі падали на гальмівну мішень, складав

12 мкА. В якості критерія чутливості приймався критерій $N_p = 3\sqrt{N_{tm}}$, де N_p - кількість імпульсів під фотопіком, N_{ϕ} - кількість імпульсів фону. Статистична точність дозволяла забезпечити надійність аналізу в межах 96%. Оптимальні розміри досліджуваних зразків визначалися з умов самопоглинання випромінювання в матеріалі проби і складали 50 г і більше. Зразки опромінювалися в пучку гальмівного випромінювання на віддалі 4 см від гальмівної мішені. Тривалість доставки зразка до вимірювальної установки складала 2с. Тривалість опромінення при аналізі на золото складала 30с, виміру - 20с, при аналізі на срібло, відповідно 3хв. і 2хв. Для реєстрації гамма-випромінювання використовувався спектрометр з Ge-детектором об'ємом 175 см³, а в окремих випадках - спектрометр з детектором на базі кристалу NaJ(Tl). В якості аналітичних ліній використовувалися: лінія 0.279 кеВ в гамма-спектрі від розпаду ^{197m}Au , 0.093 кеВ - ^{107m}Ag і 0.088 - ^{109m}Ag . В пробах були основні металічні домішки - цинк і свинець, які не являлись тими, що заважають при використанні реакції $(\gamma, \gamma')^m$. На даній установці, при умові одноразового опромінення, межа чутливості визначення золота складала 10-3%. При цьому час аналізу вмісту золота в приготіваній пробі складав ~ 1 хв. При десятикратному опроміненні і сумуванні спектрів чутливість зростала і

складала $2 \cdot 10^{-4}\%$. Статистична похибка вимірювань залежить від концентрації золота і знаходиться в межах $+7\%$ до $+25\%$ при зміні концентрації від $2.5 \cdot 10^{-3}\%$ до $5.9 \cdot 10^{-4}\%$. При аналізі на вміст срібла чутливість на порядок нижча, що зв'язано з меншою інтенсивністю аналітичних ліній срібла.

Більш висока чутливість аналізу була досягнута при використанні реакції $^{197}\text{Au}(n,\gamma)^{198}\text{Au}$, переріз якої для теплових нейтронів складає 98 барн, для резонансних нейтронів - 1560 барн. Для аналізу використовувалась лінія 412 кеВ в гамма-спектрі від розпаду ^{198}Au ($T_{1/2} = 2,7$ діб). В якості фотонейтронних конверторів використовувалися комбіновані берилій-уран-берилієві мішені. При цьому була можливість при потребі одночасно визначати більшу кількість елементів. Опромінення здійснювалося при енергії та струмі електронів, прискорених в мікротроні, відповідно 15,5 МеВ і 10 мкА. Тривалість опромінення складала 5 годин. В якості сповільнювача використовувався куб із реакторного графіту розмірами $1.2 \times 1.2 \times 1.2$ м³, в середині якого і розташовувався фотонейтронний конвертор. Значні розміри куба дозволяли одночасно розміщувати навколо конвертора декілька кілограмів зразків. Для аналізу

використовувалися зразки руди вагою від 0.1 до 100 г. В якості еталонів використовувалася золота фольга, а також зразки руди із відомим вмістом золота. Виміри проводилися неодноразово, при різних тривалостях охолодження.

Вимірювання наведеної гамма-активності 412 кеВ відбувалася на фоні матриці, що містила As(459,5 кеВ, 657 кеВ, $T_{1/2} = 26,8$ год.), ^{24}Na (1368 кеВ, 275 кеВ, $T_{1/2} = 15,0$ г), ^{69}Zn (318 кеВ, $T_{1/2} = 55,6$ хв.), ^{65}Zn (1115 кеВ, 0,511 кеВ, $T_{1/2} = 244$ дн.) та інші нукліди. Знання елементного складу матриці дозволило визначити часові параметри аналізу (тривалість опромінення $T_{\text{опр}}$, час виміру, $T_{\text{вим}}$ і тривалість охолодження активної проби $T_{\text{ох}}$). Для активаційного аналізу на мікротроні М-30 в найбільш широких межах можна змінювати $T_{\text{ох}}$. Виявилось, що найбільш оптимальна $T_{\text{ох}} = 100-160$ годин. При такому охолодженні і $T_{\text{вим}} = 30$ хв., чутливість активаційного аналізу на золото складала $(1,3-5) \cdot 10^{-5}\%$. Продуктивність одного каналу вимірювань складала 10-15 аналізів за зміну.

Таким чином, проведені дослідження показали перспективність активаційного аналізу з використанням мікротрону М30 ІЕФ НАН України для визначення вмісту благородних металів в золотомістких поліметалічних рудах Закарпаття.

THE ANALYSIS OF NOBLE METALS ON THE MICROTROTON- M-30

V.M.Mazur¹, M.V.Stets¹, V.M.Buzash² and O.B.Shpenik¹

1. Institute of Electron Physics Ukrainian National Academy of Sciences, 21 Universitetska St., Uzhgorod, 294016, 2. Uzhgorod State University, 46 Drugetiv St., Uzhgorod, 294000, Ukraine

Using gamma-photons bremsstrahlung beams of M-30 microtron the possibility of analysis of polymetallic ores in Transcarpatia to determine the content of noble metals (Au, Ag) is shown. The analysis sensitivity was limited to $2 \cdot 10^{-4}\%$ in case of $(\gamma,\gamma)^m$ and $1,3-5 \cdot 10^{-5}\%$ for the (n,γ) reactions at the analysis of gold content.